

KOOPERATİFLER BANKASI ve ALMANYA ÖRNEĞİ

Yeşim Edis ŞAHİN (*) N. Oğuzhan ALTAY (**)

ÖZET

Kooperatifler ekonomik faaliyetlerini sürdürürken çeşitli finansman sorunlarıyla karşılaşmaktadırlar. Kooperatifler finansman sorununu çözebilmek için kendi finansal kurumlarını oluştururlar. Çağdaş kooperatif bankaları, hizmetlerini yalnızca ortaklarına değil ortak dışı kesime de yaymışlardır.

Almanya'da geçmişi 1850'li yıllara kadar uzanan kooperatif bankaları günümüzde üçlü bir örgütlenme modeli içerisinde faaliyette bulunmaktadır. Bunlar yerel, bölgesel ve tüm ülke çapında olmak üzere bankacılık işlemlerini yapmaktadırlar.

Türkiye'de ise tarım sektöründe faaliyet gösteren Tarım Kredi Kooperatiflerinin, kooperatifler bankasının çekirdeği olarak değerlendirilmesi ve Esnaf Kefalet Kooperatiflerini de kapsayacak şekilde bir Kooperatifler Bankası oluşturulabilir.

GİRİŞ

Türkiye'de bir Kooperatifler Bankası kurulması düşüncesi yıllardır tartışılmaktadır. 1974 yılında, "Kooperatifler Bankası Yetki Kanun Tasarısının" hazırlanıp, Meclise sunulmasıyla yoğunlaşan tartışmalar; günümüzde kooperatiflerin içinde buldukları ağır finansal sorunlar nedeniyle yeniden yoğunlaşmıştır. 17-18 /Mart / 1990 tarihinde Ankara'da toplanan "1.Kooperatifçilik Kurultayı Sonuç Bildirgesi"nin 5. maddesinde de finansal güçlüklerin aşılabilmesi için bir kooperatifler bankasının kurulmasının gerekliliği vurgulanmıştır. Çalışmamızın amacı, kooperatifler bankasına duyulan gereksinim ve kooperatifler bankası üzerindeki tartışmaların yoğunlaştığı bir dönemde, Alman Kooperatif Bankacılığını örnek olarak tanıtmaktır. Bu amaçla, öncelikle kooperatiflerde üst örgütlenme, kooperatiflerde finansman ve kooperatifler bankası kavramları kısaca açıklanacak, daha sonra da Alman Kooperatifler Bankası anlatılacak ve Türkiye için bir değerlendirme yapılacaktır.

(*) Araş. Gör. D.E.Ü. İ. İ. B. F. İşletme Bölümü

(**) Araş. Gör. D.E.Ü. İ. İ. B. F. İktisat Bölümü

I-"KOOPERATİFLER BANKASI" KAVRAMI

I- Kooperatiflerde Üst Örgütlenme

Tek başlarına, ekonomik yetersizliklerini aşp, ekonomik amaçlarını gerçekleştiremeyen ve benzer sosyo-ekonomik sorunlarla karşı karşıya bulunan birimler, aralarında işbirliği+güçbirliği yaparak dayanışmaya yönelebilirler. Ortak amaca ya da amaçlara ulaşabilmek için kendi aralarında dayanışmaya yönelen ekonomik birimler, bir "işbirliği sözleşmesine" dayalı olarak bir araya gelmeleri durumunda bir "kooperatif örgüt" oluştururlar. Kendi kendine yardım ve karşılıklı dayanışma ilkelerini temel alarak örgütlenen kooperatifler de kendi aralarında yatay ve dikey bütünleşmeye giderek, kooperatifler arası güçbirliği ve dayanışmayı gerçekleştirebilirler. Kooperatifler, ekonomik ve teknik eksikliklerini giderebilmek, ortaklarının ekonomik ve sosyal haklarını en iyi biçimde koruyabilmek amacıyla yatay ve dikey bütünleşmeye gitmektedirler (Sına, 1989, 95). Birim kooperatiflerin, birim üstü örgütler oluşturup bölgesel ve ulusal düzeyde bütünleşmeleri "üst-örgütlenme" olarak adlandırılmaktadır. Üst-örgütlerin çatısı altında toplanan birim kooperatifler, kaynaklarını ve olanaklarını toplulaştırarak işletme ölçeklerini büyütmede ve büyük ölçeğin üstünlüklerinden yararlanmaktadırlar (bkz. Başer, 1983, 15).

Ekonomik koşullardan ve sorunlardan aynı biçimde etkilenen, benzer çalışma konularına ve ortak amaçlara sahip bulunan, aynı piyasa basamağında faaliyet gösteren birim kooperatiflerin aralarında işbirliğine gitmelerine yatay bütünleşme denilmektedir (Duymaz, 1985, 49). Yatay bütünleşmede, kooperatifler, kooperatifler birliği, kooperatifler merkez birliği ve ulusal birlik olarak piramit biçiminde aşağıdan yukarıya doğru örgütlenmektedirler. Dikey bütünleşmede ise, dikey piyasa kanalının farklı basamaklarında yer alan kooperatiflerin birbirlerini tamamlamaları (Duymaz, 1985, 60) sözkonusudur. Kısaca yatay bütünleşmede aynı piyasa basamağında ve benzer ilgi alanında faaliyet gösteren kooperatifler bütünleşirken, dikey bütünleşmede birbirlerini tamamlayan faaliyet alanlarında çalışan kooperatifler arasında bir bütünleşme gerçekleşmektedir.

2 - Kooperatiflerde Finansman

Kooperatifler ve üst örgütleri ekonomik faaliyetlerini sürdürürken çeşitli sorunlarla karşılaşmaktadırlar. Bu sorunlardan en önemlisi ve kooperatif gelişimini en yakından etkileyen finansman sorunudur. Ortaklık paylarının sınırlı olması nedeniyle, genellikle yeter düzeyde bir varlıkla oluşamıyan kooperatifler, büyük yatırım ve giderlere kaynak bulmak durumuyla karşı karşıyadırlar (Geray, Ud, 1986, 73). Yeni yatırımlar yaparak

faaliyet alanlarını genişletmeyi amaçlayan kooperatifler, yeni kaynaklara gereksinim duymaktadırlar. Bu amaçla kooperatifler iç ve dış finansman kaynakları yaratmak ve bulmak için uğraş vermektedirler.

Kooperatiflerin finansman kaynakları, iç ve dış finansman kaynakları veya özkaynaklar olarak iki grupta incelenmektedir. Ortaklık payları, yedek akçeler, özel olarak oluşturulan fonlar, dağıtılmayan risturnler (iç borçlanma), sermaye arttırımı ve ek ödemeler gibi yollarla ortaklardan sağlanan kaynaklar kooperatifin özkaynaklarını ya da iç finansman kaynaklarını oluştururlar. Kooperatifin emrinde, sürekli ve güvenilir bir fon olan özkaynaklar, kooperatifin otofinansman gücünü yansıtır (Duymaz, 1986, 130) ve devlet yardımları, krediler, tahvil çıkarma, mevduat toplama ve işlemleri kapsar (İslimyeli, 1970, 10). Ortaklık paylarının sınırlı olması, ortakların sınırlı olan ortaklık paylarının sınırlı olan ortaklık paylarını ödeyebilecek yeterlilikte olmayışı kooperatifleri dış kaynak arayışına yöneltmektedir. Ancak, kredi faiz oranlarının yüksekliği ve kredi koşullarının ağırlığı nedeniyle de bazı güçlüklerle karşılaşmaktadır. Ayrıca kooperatifler, yabancı bir kaynaktan kredi alınması durumunda; borç verenin mali gözetim ve denetimine girileceği, dolayısıyla demokratik yönetim ilkesinden uzaklaşılacağı kaygısını taşımaktadırlar. Bu sorunların aşılabilmesi için, kooperatiflerin kendi finansal kurumlarını oluşturmaları düşüncesinden hareket edilerek, bir "kooperatif bankası" kurma düşüncesi doğmuştur.

3 - Kooperatifler Bankası

Kooperatifler finansal sorunlarını çözebilmek amacıyla, aralarında işbirliği+güçbirliğine yönelerek kendi finansal kurumlarını kurabilirler. Kooperatif bankaları, ortaklarına işletme sermayesi ve iskonta kredisi vermek, ekonomik gelişmelere ilişkin bilgi verip, finansal konularda danışmanlık yapmak dışında, mevduat toplamak, tahvil çıkartmak vb. normal bankacılık işlemlerini de yerine getirirler (Helm, 1976, 176). Kooperatifler bankası bir kooperatif kuruluşu olduğu için kredi verdiği kooperatifleri ve üst örgütleri denetlemesi durumunda yapılan denetim bir "özdenetim" olarak değerlendirilmekte (Mülayim, 1975, 422) ve demokratik yönetim ilkesi zedelenmemektedir.

Kooperatif bankaları il, bölge ya da ülke çapında faaliyet gösterebilirler (ILO, 1988, 140). Kooperatif bankaları kooperatiflerin bütünleşme derecelerine ve bütünleşme türüne göre çeşitli biçimlerde örgütlenmektedirler. Örneğin, yerel düzeyde çalışan birim kredi kooperatiflerinin yatay bütünleşmesi ile bölgesel düzeyde hizmet sunan bir kooperatifler bankası kurulabileceği gibi, bölge birliklerinin yatay bütünleşmesiyle ülke çapında hizmet sunan bir kooperatifler bankası da kurabilirler. Tarım

sektörüne yönelik olarak çalışan tarım kredi kooperatiflerinin yanısıra, küçük esnaf ve sanatkara yönelik olarak çalışan kredi kooperatiflerinin bölge ve ülke düzeyinde (yatay) bütünleşmeleri durumunda ise daha güçlü bir kooperatifler bankası kurulabilir. Kurulan bu bankaya, başka ilgi alanlarında çalışan diğer kooperatifler de ortak olabilirler. Bu durumda banka, hem kaynak açısından güçlenmekte hem de daha çok kooperatife hizmet götürebilmektedir. Görüldüğü gibi birim kooperatifler bankasının kurucuları, ortakları ve müşterileri olarak farklı fonksiyonlar yerine getirmektedirler.

II - ALMANYA' DA KOOPERATİF BANKACILIĞI

I - Alman Kooperatifler Bankasının Örgütsel Yapısı

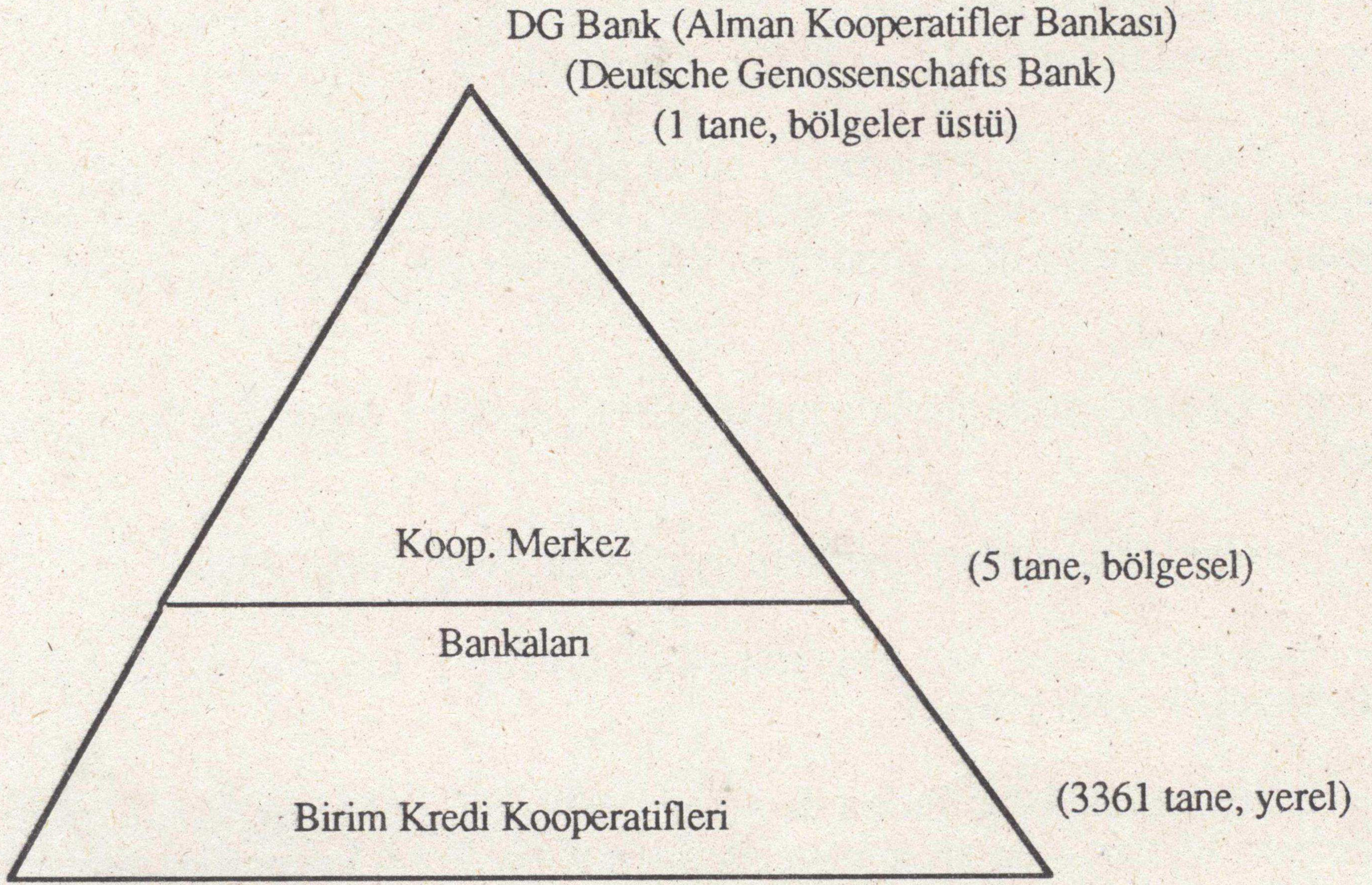
Almanya'da kooperatifçilik temeline dayanan kredi sektörünün başlangıcı Herman Schulze Delitzch'in küçük esnaf ve sanayi kooperatifleri ile Wilhelm Raiffeisen'in tarım kredi kooperatiflerine kadar uzanmaktadır. Kendi kendine yardım ve dayanışma ruhunun bir ürünü olan bu girişimler, yaklaşık 140 yıl öncesinin oluşumlarıdır. Üyelerinin doğrudan doğruya finansal açıdan desteklenmesini amaçlayan ilk kooperatif 1850 yılında kurulmuştur. Bu kooperatifin amacı, ortaklarına kısa dönemli işletme kredileri vermektir (Hegenmüller, 1987, 114). 1850 yılında kurulan ilk kredi kooperatifini diğerleri izlemiş ve çok kısa bir süre içerisinde bu alanda yeni kooperatifler faaliyete geçmiştir. Küçük esnaf ve sanatkara yönelik olarak çalışan bu kredi kooperatifleri, önceleri "Avans Birlikleri" (Vorschussvereine) daha sonra da "Halkbankaları" (Volksbanken) olarak adlandırılmışlardır. Tarımsal üreticilerin finansal sorunlarını çözmeyi amaçlayan ilk kooperatifler de, 1862 yılında F. Wilhelm Raiffeisen'in öncülüğünde kurulan "İkraz Birlikleri" (Darlehensverein) dir.

Yukarıdaki kısa açıklamalar, Almanya'da kooperatifçilik temeline dayalı kredi sektörünün, tarım kredi kooperatifleri ve esnaf - sanatkar kooperatifleri olmak üzere iki ana noktadan hareketle oluştuğunu göstermektedir. Almanya'da kredi kooperatifçiliği "İkraz Birlikleri"nden Raiffesen Bankalarına, "Avans Birlikleri"nde Halk Bankalarına doğru bir çizgide gelişimini sürdürmüş ve ilerlemiştir. 1971 yılı sonuna kadar birim kooperatifler ve bölgesel merkez bankaları olarak iki gruba ayrılan (Shramm, 1982, 11) kooperatif kredi kurumları, 1972 yılından sonra üç aşamalı bir örgütlenme modeli benimsemişlerdir (Büschgen, 1989, 46). Bu modelin ilk basamağında birim kredi kooperatifleri, ikinci basamağında ise bölgesel düzeyde oluşturulan kooperatif merkez bankaları yer almaktadır. Sistemin tepe kurumu olan Alman Kooperatifler Bankası (DG-Bank, Deutsche Genossen Schatsbank) bölgelerarası bir nitelik taşımakta ve modeli tamamlamaktadır. Alman Kooperatifler Bankası'nın örgütlenme

modeli Şekil-I'de gösterilmiştir. Modelin daha net bir biçimde anlaşılabilmesi için, modeli oluşturan öğelerin daha ayrıntılı biçimde ele alınıp, incelenmesi yararlı olacaktır. Bu nedenle, birim kredi kooperatifleri, kooperatif merkez bankaları ve DG Bank ayrı başlıklar altında ele alınıp açıklanacaktır.

Ş E K İ L - I

ALMAN KOOPERATİFLER BANKASININ ÖRGÜTLENME MODELİ

Kaynak: Statistische Beihefte zu den Monatsberichten der Deutschen Bundesbank, Reihe I, April 1989

2 - Birim Kredi Kooperatifleri

Birim kredi kooperatifleri, kooperatif kredi ya da bankacılık sektörünün ilk basamağını oluşturan kredi kurumlarıdır. Hukuki yapıları kooperatif örgüt biçimindedir. Esnaf ve sanatkara yönelik olarak çalışan "Halk Bankası" (Volksbanken), tarımsal üreticiye yönelik olarak çalışan "Raiffeisen Bank"ların yanı sıra, "Memurlar Bankası", "İkraz ve Tasarruf Bankaları" gibi diğer kredi kooperatifleri de bu grupta yer almaktadır. Birim kredi kooperatifleri "Kamusal Kredi Kurumları"na benzemektedirler. Kamusal Kredi Kurumları, Alman bankacılık sektöründe kooperatif bankacılığına benzer bir örgüt yapısında faaliyette bulunan kredi kurumlarıdır.

(Hahn, 1981, cilt I, s. 344-424).

Birim kredi kooperatiflerinin etkilerinin gelişimi özel amaçlı hizmetlerden (orta ve küçük ölçekli sanayi işletmeleri ile tarımsal kesime yönelik hizmetler), genel bankacılık işlemlerine doğru olmuştur (Büschgen, 1989, 47). Birim kredi kooperatifleri, kooperatif merkez bankaları ve DG Bank birliği yaparak, bütün bankacılık hizmetlerini yerine getirmektedirler. Bankacılık faaliyetlerinin ağırlık noktasını mevduat ve kredi işlemleri oluşturmaktadır. Aktif işlemler içerisinde yer alan kredi işlemleri kısa, orta ve uzun dönemlerin hepsini kapsamakta ve ortakların finansal açıdan desteklenmesine yönelik olarak uygulanmaktadır. Pasif işlemler içerisinde yer alan tasarruf mevduatları kalemi de büyük önem taşımaktadır. Buna karşın, menkul kıymetler ve döviz işlemleri aynı ölçüde önemli değildir.

Yapılan son düzenlemeler, birim kredi kooperatiflerinin faaliyetlerini sınırlayan bazı kısıtlamalar kaldırılmış ve bankacılık hizmetlerinin gelişim süreci hızlandırılmıştır. Kaldırılan kısıtlamalar şunlardır (Büschgen, 1989, 47).

- Ortak olmayanlarla yapılan işlem yasakları (ortakdışı işlem yasakları),
- Üyelerle yapılan işlemlere uygulanan vergi kolaylıkları,
- Sigortacılık ve gayrimenkul (emlak) komisyonculuğu gibi işlemlerdeki vergi yükleri

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi birim kredi kooperatiflerinin hizmet alanları genişletilmiş ve diğer kredi kurumları ile rekabet yapabilecek duruma getirilmişlerdir.

1971 öncesinde çok sayıda, ancak küçük ölçekli işletmeler olarak çalışan birim kredi kooperatifleri, bankacılık hizmetlerini sunarken karşılaştıkları yetersizlikleri ve sorunları aşabilmek için, füzyona gitmişlerdir. Bu füzyon süreci içerisinde, ilk on yıllık dönemde yılda ortalama 200 füzyon olayı gerçekleşmiştir (Pohl, 1986, 138, Stein, 1989, 39). 1980 - 1985 döneminde yavaşlayan füzyon olayları, 1985 yılından sonra yeniden hız kazanmıştır. Birim kredi kooperatiflerinin daha etkin ve verimli çalışmaları amacıyla izlenen füzyon politikası sonucunda, birim kooperatiflerin sayısı azalırken iş hacimleri büyümüştür. Tablo I'de Alman kredi kooperatiflerinin 30 yıllık gelişimi gösterilmiştir.

T A B L O - I

BİRİM KREDİ KOOPERATİFLERİNİN SAYISAL GELİŞİMİ

Yıllar	Kredi Koop.	Şube	İş Hacmi Milyar DM
1957	11 795	2 305	8.7
1970	7 059	11 280	61.9
1980	4 225	15 453	284.0
1986	3 597	15 935	445.3
1988	3 358	15 824	491.6

Kaynak: J. Stein, Das Bankwesen in Deutschland, Köln, 1989, s. 38

Tablo I'de de görüldüğü gibi, 1957 yılında faaliyet gösteren kredi kooperatiflerinin sayısı 11.795 iken, bu sayı 1970 yılında 7059'a, 1989 yılında ise 3358'e düşmüştür. İzlenen füzyon politikası sonucunda, birim kooperatif sayısı hızla azalmış, buna karşın şube sayıları ve toplam işlem hacimleri artmıştır. Örneğin, 1957 yılında şubeler ile birlikte yaklaşık 14.000 civarında kredi kooperatifinin iş hacmi 8.7 milyar DM iken, izlenen bilinçli füzyon politikası sonucunda 1980 yılında 4225 birim kredi kooperatifi 15.453 şube ile 280.0 milyar DM'lik bir iş hacmine ulaşmışlardır. 1980'li yılların sonunda ise iş hacimleri yaklaşık 500 milyar DM'a yükselmiştir.

Alman bankacılık sektöründe faaliyette bulunan diğer kredi kurumları dikkate alındığında, birim kredi kooperatiflerinin en zengin kesimi oluşturduğu görülmektedir. 1989 yılı itibariyle, birim kredi kooperatiflerinin genel ekonomik görünümleri şöyle özetlenebilir.

- 3385 tane birim kooperatif, 15.824 şube ile bankacılık hizmeti sunulmaktadır.

- Toplam işlem hacimleri, 491.6 milyar DM'dır.

-Toplam işlem hacimleri dikkate alınarak ticari bankalarla karşılaştırıldıklarında da kooperatif bankalarının piyasa paylarının % 20 olduğu belirlenmektedir (Bkz. J. Stein, 1989, 5).

Alman Kooperatif Bankacılığı sisteminin temelini oluşturan kredi

kooperatifleri, ortaklarının mesleki dağılımı açısından incelendiğinde, ekonomideki gelişmeye bağlı olarak meslek gruplarının da geliştiği görülmektedir. Daha önceleri çoğunlukla esnaf - sanatkar ve çiftçi olan ortakların yerini, bugün kendi işyerinde çalışamayan orta gelir grubu almıştır. İşçiler ve memurlardan oluşan bu grup, 1988 yılı verilerine göre 11 Milyon olan ortak sayısının, yaklaşık % 60'ını oluşturmaktadır (Stein, 1989, 38)

Almanya'da birim kredi kooperatiflerinin füzyona ya da birleşmeye giderek, sayıca azaldıkları vurgulanmıştır. Füzyon sonucunda çok sayıda ve dağınık halde bulunan birim kooperatiflerin tüzel kişilikleri ortadan kalkmış, yeni bir tüzel kişilik ve daha büyük bir kooperatif işletme ortaya çıkmıştır. Büyüyen ve yeni bir tüzel kişilik kazanan kooperatif işletmeler ya da birim kredi kooperatifleri, aralarında yatay bütünleşmeye giderek "Kooperatif Merkez Bankası" olarak adlandırılan bir üst-örgüt oluşturmuşlardır. Üst örgüt çatısı altında toplanan birim kooperatifler tüzel kişiliklerini yitirmemekte, yeni bir tüzel kişilik yaratmaktadır. Yatay bütünleşme sonucunda "büyük ölçek" etkisinin yaratılması ve büyük ölçeğin üstünlüklerinden yararlanılması söz konusudur. Bütünleşmenin; birim kooperatifin başarısını olumlu yönde etkilemesi, faaliyet tabanını genişletmesi, kaynak / zaman kullanımında etkinliğini arttırması beklenmektedir (Duymaz, 1985, 51). Almanya örneğinde de, bu beklentilerden yola çıkılmış, yerel düzeyde faaliyet gösteren birim kredi kooperatifleri, yatay bütünleşmeye giderek bölgesel düzeyde faaliyet gösteren "Kooperatif Merkez Bankaları" nı oluşturmuşlardır. Ulusal düzeyde faaliyet gösteren Alman Kooperatif Bankası (DG Bank) ise, 5 Kooperatif Merkez Bankası'nın yatay bütünleşmesiyle oluşmuştur.

3 - Kooperatif Merkez Bankaları

Kooperatif Merkez Bankaları, birim kredi kooperatiflerinin başka bir deyişle Volksbank ve Raiffeissen Bankaları ve diğer kooperatif kredi kurumlarının bankaları durumundadır. Alman Kooperatif Bankacılığı sisteminin ikinci aşamasını oluşturan bu bankaların hukuki yapıları anonim şirket statüsündedir. Bankaların faaliyet alanı içersinde bulunan ilgili kredi kooperatifleri sözü edilen kooperatif ortağıdır. 1988 yılı sonu itibariyle 5 tane Kooperatif Merkez Bankası bölge bazında faaliyet göstermektedir. Bu bankaların etkinlik alanları şu noktalar çerçevesinde özetlenebilir (Büschgen, 1989, 48) (Pohl, 1986, 139 - 140).

- Kredi kooperatifleri arasında takas işlemlerini gerçekleştirmek ve ilgili sorunları çözümlenmek.

- Farklı alanlarda çalışan kooperatiflerin ve/veya üst örgütlerinin kre-

di taleplerini karşılamak.

- Üye bankalarla birlikte, büyük müşterilerle ortak kredi sunmak.
- Kredi kooperatifleri arasındaki ödemeler trafiğinin düzenli bir şekilde dolaşımını sağlamak ve bu işlemleri gerçekleştirmek.
- Birim kredi kooperatiflerinin likidite rezervlerini yönetmek.
- Dış ticaret işlemleri ve diğer yurtdışı bankacılık hizmetleri gerçekleştirmek.
- Menkul kıymetler alım satım işlemleri yapmak.
- Servet ve yatırım danışmanlığı ve gayrimenkul (emlak) işlemlerinde aracılık yapmak.
- Kamu kurumları ve diğer kooperatif birliklerle ya da üst örgütlerle görüşmeler yapmak ve kurulan ilişkileri sürdürmek.
- Birim kredi kooperatiflerinin denetlenmesi.
- Birim kredi kooperatiflerine danışmanlık, eğitim - öğretim hizmetlerinin sunulması.

Yukarıdaki bilgilerden de anlaşılacağı gibi kooperatif merkez bankaları Universal Banka niteliğinde olup, çağdaş bankacılık hizmetlerinin hepsini sunmaktadır. Kooperatif Merkez Bankaları, yukarıda sayılan etkinlikleri yerine getirirken "Birim Kredi Kooperatifi Bankalarının Bankası" işlevini yerine getirmektedir. Böylece, kooperatif bankacılık sektörünün likidite kaynaklarının optimal kullanımı sağlanabilecektir.

Kooperatif Merkez Bankaları'nın yıllara göre sayısal gelişimi II nolu Tablo'da sunulmuştur. Tablo dan da açıkça görüldüğü gibi, 1971 yılında uygulanmaya başlanan füzyon politikası, birim kooperatifleri olduğu kadar Kooperatif Merkez Bankalarını da etkilemiş, sayıları azalmasına karşın işlem hacimleri büyümüştür.

TABLO - II

KOOPERATİF MERKEZ BANKALARININ GELİŞİMİ

Yıllar	Koop. Merkez Bankası	Şube	İşlem Hacmi Milyar DM
1957	19	89	4.6
1970	13	105	31.6
1980	10	39	100.7
1988	6	32	182.5

Kaynak: J. Stein, Das Bankwesen in Deutschland, Köln, 1989, s. 40

4 - Alman Kooperatifler Bankası

Merkezi Frankfurt'ta bulunan "Alman Kooperatifler Bankası" (Deutsche Genossenschafts Bank / DG Bank) Alman kooperatif bankalarının en üst örgütüdür. Hukuki yapısı "kamu kurumu" niteliğinde olan DGB'nin yasal görevi, Alman kooperatifçiliğini desteklemektir. DGB'nin anasermayesinin dağılımı yüzde olarak şöyledir:

- Kooperatif Merkez Bankası	% 65
- Diğer Kooperatif Kurumları	% 24
- Federal Devlet	% 1
- Eyaletler	% 5
- Diğer	% 5

Görüldüğü gibi DG Bank'ın sermayesinin çoğunluğu kooperatiflere aittir. Devletin katılım oranı düşüktür. Bu durum, DG Bank faaliyetlerinde ve kararlarında serbesti getirmekte, bir kamu kurumu olarak değil, bir kooperatif işletme olarak çalışmasını sağlamaktadır.

Alman kooperatifçiliğini desteklemekle görevli olan DG Bank bu amaçla, birim kooperatiflere ve üst örgütlerine her türlü bankacılık hizmeti sunmaktadır. (Büschgen, 1989, 48) Ayrıca, uluslararası finans piyasalarında şube açarak, temsilcilik yaparak ve bu piyasalara iştiraklerde bu

narak hizmet ağıını çok geniş bir alana yaymıştır. Örneğin, 1986 yılında Tokyo'da bir menkul kıymetler şubesi açan DGBank 1987 yılında New York'da menkul kıymetler ticareti yapan bir şirket kurmuştur. Bunlara ek olarak, New York ve Grand Cayman (1976), Los Angeles (1979), Hongkong ve Singapur (1980) ve Londra (1981)'de yurtdışı şubeleri bulunmaktadır (Stein, 1989, 57).

Diğer sanayileşmiş ülkelerin bankacılık sistemleri ile karşılaştırılırsa Alman bankacılık sistemi kendine özgü bir karaktere sahiptir. Bu kendine özgülük Alman Bankacılık sisteminin Universal Bankacılık sistemi olarak adlandırmasını getirmiştir. Kooperatif Bankacılık kesiminde bu sistem içersinde önemli bir boşluğu gideren kredi kurumlarıdır. Bankacılık sektöründe yaratılan toplam işlem hacminin yaklaşık yüzde 20'sinin kooperatif bankalarına ait olduğu göz önüne alınırsa, bu kesimin gücü bir kez daha ortaya çıkmaktadır.

SONUÇ VE DEĞERLENDİRME

Alman Kooperatifler Bankası modeline Türkiye koşullarında yaklaşılacak olursak; tarım sektörünün finansal sorunlarının çözümüne katkıda bulunmak amacıyla kurulmuş olan tarım kredi kooperatifleri (TKK) "kooperatifler bankasının çekirdeği" olarak değerlendirilerek, TKK'nin ve üst örgütlerinin "Kooperatifler Bankasına" dönüştürülmesi önerilebilir. Halen yürürlükte bulunan 1581 sayılı "Tarım Kredi Kooperatifleri ve Birlikleri Kanunu" nun 3. maddesinde "merkez ve bölge birlikleri ile kooperatifler kredi ihtiyaçlarını karşılamak üzere banka ve sigorta şirketi kurabilir ya da bu gibi kuruluşlara iştirak edebilir" denilerek kooperatif bankacılığının yolu açılmıştır. Ancak aynı yasanın, 16. maddesi ile, "mevduat kabulüne yetki kılınacak birlikler ve kooperatifler için Merkez Birliğine Maliye Bakanlığından onay alınır" hükmü getirilerek 3. madde ile açılan yola Maliye Bakanlığı engeli konulmuştur. Raiffeisen sisteminde olduğu gibi, TKK'ne ve birliklerine mevduat toplama ve diğer bankacılık işlemlerini yapma yetkisinin tanınmasına karşın, bu yetkinin Maliye Bakanlığının iznine bağlanması, hükmü yalnızca kooperatif bankacılığını engelleyici değil, aynı zamanda TKK, bölge ve merkez birliklerinin finansman kaynaklarını daraltıcı bir hükümdür. Yasanın II. maddesinde TKK'lerinin, bölge ve merkez birliklerinin finansman kaynakları 3. maddeye göre kurulacak bankalar ve Ziraat Bankası olarak gösterilmektedir. TKK'leri bankalarının önüne Maliye Bakanlığının engeli çıkartıldığı için, kooperatifler kredi kaynaklarını kendileri yaratma olanağından yoksun kalmakta ve Ziraat Bankası'na bağlı duruma gelmektedir. Bu durumda, kooperatifler yasının II. maddesi gereğince Ziraat Bankası'nın mali denetimi altına girmektedirler. Ziraat ve Halk Bankalarının kredi verdikleri kooperatifleri denetlemeleri "devlet denetimi" olduğu halde, kurulacak olan Koope-

ratifler Bankasının kooperatifleri denetlemeleri "özdenetim" olacağından demokratik yapılı örgütler olan kooperatiflerin doğasına uygun bir denetim olacaktır.

TKK'leri, birlik ve merkez birlikler üzerindeki "devlet denetimi" mali açıdan Ziraat Bankasının denetimi, yönetsel açıdan da Bankalar Kurulu'nun Ticaret Bakanlığı'nın denetimi olarak kendini gösterir. 1581 sayılı yasanın 5. maddesine göre, Merkez Birliği Genel Müdürü Bankalar Kurulu tarafından atanmaktadır. 8 nolu madde, Merkez Birliği genel kurul kararlarının Ticaret Bakanlığı tarafından onaylaması koşulunu getirmiştir. 6 nolu madde ise, Ticaret Bakanlığı'na Merkez Birliği yönetim ve denetim kurullarının görevine son verme ve geçici yönetim kurulu seçme yetkisi vermektedir. Görüldüğü gibi TKK'leri ve birlikleri ve merkez birliğinin finans kaynaklarının sınırlandırılması, kendi kendilerini finans etmelerine olanak tanınması nedeniyle, bu kooperatifler devletin mali ve idari denetimi altına girmişlerdir.

TKK'lerinin mevduat toplama ve bankacılık işlemleri yapmalarına olanak tanınması durumunda, TKK'leri üzerlerindeki ağır devlet denetiminden kurtulup, kendi kendilerini denetleyen demokratik kuruluşlar olma şansına sahip olabileceklerdir. Avrupa Topluluğu'na katılma istemlerinin sık sık yenilendiği bu günlerde, TKK'lerinde kendi kendilerini yöneten ve denetleyen demokratik kuruluşlar olma şansının tanınması ve 1581 sayılı yasanın yukarıda saydığımız ilgili maddelerinin değiştirilmesi gerekmektedir.

TKK'leri ile başlatılacak kooperatif bankacılığı hareketi, daha sonraki aşamalarda Esnaf ve Kefalet Kooperatifleri ile bütünleşip, diğer kooperatifleri de ortak olarak bünyesine alarak kentsel ve kırsal kooperatiflere hizmet götüreceği biçimde örgütlenebilir. Ülkemizde kooperatifleri finansal açıdan güçlendirirken, demokratik özelliklerini koruyacak olan bu tür bir finansal örgütlenmeye; I. Kooperatifçilik Kurultayı'nın Sonuç Bildirgesinde de vurgulandığı gibi şiddetle gereksinim duyulmaktadır.

ZUSAMMENFASSUNG

Die deutsche genossenschaftliche Bankengruppe ist im Prinzip wie die Sparkassenorganisation aufgebaut. Im dreistufigen Aufbau stellen die einzelnen Kreditgenossenschaften den unterbau dar; im mittelbau arbeiten auf regionaler Ebene die genossenschaftlichen Zentralbanken; die Spitze der Organisation stellt die Genossenschaftsbank dar. Im Dienstleistungsgeschäft erledigen die Genossenschaften alle Universalbanktypischen Bankleistungen.

KAYNAKÇA

Başar, Haşmet (1983): **Türkiye'de ve Dünyada Koope Kuruluşların Sosyo-Ekonomik Yapısı** Uludağ Üniversitesi Yayınları, Yayın No: 3- 020- 0066, Bursa.

Büschgen, Hans E. (1989): **Bankbetriebslehre**, 2. Auflage, Gabler Verlag, Wiesbaden.

Die Deutsche Bundesbank (1989): **Statistische Beihefte zu den Monatsberichten der Deutschen Bundesbank Reihe I**, April.

Duymaz, İsmail (1985): **Türkiye'de Kooperatiflerin Verimli Çalışmaları Açısından Yatay ve Dikey Bütünleşme Hareketleri**, Türk Kooperatifçilik Kurumu Yayını, Yayın No: 60 Ankara.

Duymaz, İsmail (1986): **Kooperatif İşletme Ekonomisi ve Yönetimi**, Bilgehan Basımevi, İzmir.

Geray, Cevat/Tan, Ayhan Duymaz, İsmail/Taraklı, Turan/Çaloğlu, Oktay/Vargı, Sinan (1986): **Kooperatifçilik Temel Bilgileri Ders Notları**, Türk-İş Yayınları, Yayın No: 164, Ankara.

Hagenmüller, Karl Friedrich/Gerhard, Diegen (1987): **Der Bankbetrieb**, II. Auflage, Gabler Verlag, Wiesbaden.

Hahn, Oswald (1985): **Struktur der Bankwirtschaft**. Cilt; I

Helm, Franz C. (1976): **Kooperatif İşletme Ekonomisi**, Eskişehir İTİA Yayını, Yayın NO:150/92, Eskişehir.

International Labour Organization (İLO) (1988): **Cooperative Management and Administration**, International Labour Organisation, Second-Revised Edition, Geneva.

Mülayim, Ziya G. (1975): **Genel ve Tarımsal Kooperatifçilik**, Bilgi Yayınevi, Ankara.

Mülayim, Ziya G. (1990): **Türk Kooperatifçiliğinin Temel Sorunları ve Çözüm Önerileri**, Friedrich Ebert Vakfı (FES), İstanbul.

Pohl, Manfred (1986): **Entstehung und Entwicklung des Universalbanken Systems**, "Konzentration und Krise als Wichtige Faktor", Fritz Knapp Verlag, Frankfurt.

Shramm, Bernhard (1982): **Die Volksbanken und Raiffeisenbanken**, 2. Auflage, Frankfurt.

Sına, Zeynep (1989): **Kooperatifçiliğın Temelleri**, TC. Dokuz Eylül Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Resmi Teksir Yayınları, Yayın No: 279, İzmir.

Stein, Jürgen (1989): **Das Bankwesen In Deutschland**, Bank Verlag, Köln.